

**HRVATI SU VIŠE KICOŠI...
TEKSTILNO RUKOTVORSTVO
U SELIMA ZAPADNE SLAVONIJE**

TIHANA PETROVIĆ
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

UDK 391:677.02
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Prijhvaćeno: 01. 09. 2003.

U članku je obrađeno tekstilno rukotvorstvo jednoga dijela zapadne Slavonije prema terenskoj građi i građi iz Upitnica EA. Istraživanjem su obuhvaćeni postupci, sprave i pomagala oko uzgoja tekstilnih biljaka do dobivanja vlakana, do niti i tkanina. Istraživanjem su djelomično obuhvaćena vjerovanja i običaji vezani uz tekstilno rukotvorstvo, kao i uloga tekstilnih predmeta u životnim običajima.

UVODNE NAPOMENE

Istraživanje nekoliko tema vezanih uz tekstilno rukotvorstvo obavljeno je u siječnju i veljači 1999. godine u hrvatskim selima Gornji Bogičevci, Stari Grabovac, Rajić, Brestača i Kozarice. To su sela smještena, između Okučana i Novske, u zapadnoj Slavoniji.

Kao podloga istraživanja služila su pitanja, a naročito crteži iz *Upitnica Etnološkoga atlasa (EA)*, dopunjena pitanjima koja su pomogla kazivačima da lakše rekonstruiraju razdoblje u kojem se uzgajalo i obrađivalo tekstilne biljke, da se prisjete gdje su i kod koga nabavljali različite pamučne niti, pitanjima o običajima i vjerovanjima oko uzgoja, obrade, izrade tkanja itd. Dio prikupljene građe odnosi se na ulogu tekstilnih predmeta u životnim običajima. U tekstu prvo donosim vlastitu terensku građu, a zatim obrađene podatke iz *Upitnica EA*. Građa je navedena tematski po lokalitetima i redu obavljanja poslova, a kao podnaslovi poslužili su naslovi za pojedine teme, uglavnom, iz *Upitnica*, kao i dodani naslovi.

U selu Gornji Bogičevci rijetko se u kojoj kući moglo naići na tradicijske tekstilne predmete, ali i uopće na stariji tekstil koji se koristio u domaćinstvima jer su Gornji Bogičevci potpuno uništeni u Domovinskom ratu. Kazivači se sjećaju kako su napuštali svoje kuće i što su sve ostavili. Malo je tko nešto uspio spakirati i ponijeti, a još su rjeđi oni koji su uspjeli spasiti pokoji stariji tekstilni predmet. Julkica Krstanac otišla je zajedno sa starom majkom iza blagdana

Velike Gospe 1991. godine autobusom za Zagreb. U selo se vratila za Duhove 1996. godine. Posjedovala je veliko mnoštvo starih tekstilnih predmeta budući da je potjecala iz bogatije obitelji u kojoj se stari tekstil izrađivalo i nasljeđivalo kroz generacije. Njezina je majka znala fino i tanko presti, pa otkati platno u četiri nita od kojeg je čak šivala kapute. Dio tekstila bio je još nekorišten i čuvan u trubama. Najviše žali za stolnjacima, "od starine", a takvih je bilo šest: "jedan krbezom, načinjano, crveni, laneni", "ostalo je platno u četiri niti za vreće složeno u trubi, ... ručnici - peškiri pretkivani, četiri rupca - jagluka, ... dva ćilima: jedan veženi, jedan tkan na stanu; načinjane plahte za prekriti krevet; ... tkani fertun što ide uz narodnu nošnju: od maveza, crveni s tamnoplavim u dvije pole široki, on se skreto; ... pregača - vuna sa srmom, jedna veženica..." Pri odlasku je ponijela jedino jedan tkani stolnjak. Nešto tekstilija sačuvala je njezina sestra koja živi u Zadru.

Bilo je i žena koje nisu imale ženske djece pa su sav tekstil čuvale osobno ili njihove snahe u selu. Tako se dogodilo da je obitelj Mare Dukanove ostala bez svih tekstilija jer su živjeli zajedno u kući u selu. Sve su stvari pokradene ili zapaljene. Manji broj tekstilija može se naći u mjestima gdje žive Bogičevljani koji više ne žive u svom rodnom selu, selu svojih predaka, a takve su predmete kao dio miraza ili darove odnosili sobom. Sve sprave i pomagala oko tkanja ostale su na tavanima pa su zajedno s kućama i izgorjeli. Rijetki su stanovnici Bogičevaca, kao npr. Slavka Jelčić, koji su spasili dio obiteljskog tradicijskog tekstila. Između ostaloga spasili su mušku nošnju i *tkanicu* koja je bila pradjedovo vlasništvo i koja se u obitelji čuva s velikim poštovanjem. Prije nego je selo u cijelosti napušteno Slavkin se suprug vratio u Bogičevce s traktorom i prikolicom. Prikolicu je postavio uz kuću tako da može bacati stvari. On se toga sjetio ovim riječima: "Meni je rekla baba da iz ormara uzmem sve što valja. Kad sam otvorio ormare, ne razumijem. Najprije sam trpo u jastučnice, pa u deke i dovezo u Gradišku."

Kazivači razlikuju tekstilije iz šokačkih sela oko Nove Gradiške za koje navode da se razlikuju po narodnoj nošnji. Sela Rajić, Brestača, Bogičevci i Roždanik imali su sve isto, samo su se međusobno po selima ali i unutar sela natjecali tko će imati bolje i ljepše izrađeno. Suprotno njima, kazivači ističu, da se stanovnike iz pravoslavnih sela moglo uočiti po tome što njihov rad nije bio precizan, po tome što su više tkali šarenice i što su upotrebljavali drukčije boje. Jedna kazivačica zaključuje te tvrdnje riječima: "Hrvati su više kicoši, da to bude fino."

Kao i Bogičevci, u Domovinskom ratu su potpuno uništena sela Borovac, Rajić i Stari Grabovac. Situacija prilikom istraživanja bila je slična kao u

Bogićevcima. Vidjeti se moglo tek nešto tekstilnih predmeta, poneka fotografija. U Brestači koja je inače bila zaštićena od razaranja nije se moglo vidjeti tekstilne predmete, sprave i pomagala, odloženi su po tavanima ili su bačeni, zapaljeni i prodani. Nešto je bolja situacija bila u selu Kozarice, selu koje nije pretrpjelo razaranja gdje se moglo vidjeti tekstilije i različite predmete. U Brestači i Kozaricama predmeti i tekstil su nestali u razdoblju između dva rata zbog toga što više nisu bili u uporabi pa su odbačeni kao nepotrebni.

PONEŠTO O GOVORU I PODRIJETLU

Prema podacima koje donosi Stjepan Pavičić vidi se da je to područje stalnih doseljavanja hrvatskoga i srpskoga stanovništva. Polovicom 18. stoljeća na to se područje doseljavaju dvije struje hrvatskoga stanovništva: iz Hrvatske i iz Bosne. Gornji su Bogićevci naseljeni uglavnom stanovništvom iz Hrvatske, iz bližega Polonja, iz okolice Dubrave, Ivanića, Lupoglava i Čazme. Andrija Lukinović navodi da su 1694. Gornji Bogićevci naseljeni krajišnicima iz nepoznatih sela Karlovačkoga generalata, a oko 1760. tu se doseljavalo stanovništvo iz okolice Ivanića (Lukinović 1989:14,17). U 19. i 20. stoljeću ovo područje naseljavaju Ličani i Gorani, a iza Drugoga svj. rata Bogićevce naseljavaju Bosanci iz okolice Jajca (Pavičić 1953:221; Lukinović 1989:19). Selo Gornji Bogićevci potpuno je razoreno u Domovinskom ratu. Inače je to starosjedilačko naselje koje *nastava* starije domorodačko stanovništvo, za koje sami kazivači navode da su "govorili po zagorski" i novije doseljenike, uglavnom iz Like. To su obitelji Zdunići, Krmpotići, Žalac, Cindrić, Pavičić, Dumenčić za koje se kaže da su poprimili sve običaje od starosjedilaca i sada se ni po čemu ne razlikuju od njih. Kazivači Julka i Ivica Krstanac navode da su roditelji njihove majke "više govorili kajkavski". Njihova je baba Jaga, kažu umjesto plahte, govorila: *plajtov*. Sami znaju da su ih okolna sela nazivala *Rvati*. Kad se išlo u Bogićevce znalo se reći: "Idemo u Rvate!". Gornji Rajić, Roždanik i Jazavica prema mišljenju kazivača govore isto kao Bogićevljani. Šokcima nazivaju stanovnike sela iza Nove Gradiške. Nova je Gradiška prema kazivačima "granica između Rvata i Šokaca". Ženidbenim su vezama Bogićevci vezani sa selima i mjestima: Novska, Brestača, Šagovina (pod Psunjem), Varoš kod Stare Gradiške. Smatraju da se jedino Dragalić i Bogićevci "nisu mogli složiti." Nakon završetka Domovinskoga rata i obnove sela, doselilo se u Bogićevce nekoliko hrvatskih obitelji iz Bosne, iz okolice Jajca.

Što se govora tiče Hrvati u Borovcu i Rajiću, bili su ikavci ako su potjecali iz Bosne ili ekavci ako su doselili iz susjednih hrvatskih područja. Kasnije, u svim selima prevladava jekavski govor, jedino se u Gornjim Bogićevcima dulje

sačuvao kajkavski ekavski zbog cjelovitosti naselja i ženidbenih veza uglavnom unutar sela (Pavičić 1953:224). Stari Grabovac uglavnom su naselili Gorani i Bosanci, kasnije u 19. i u 20. stoljeću Zagorci i Ličani Hrvati (Pavičić 1953:226). Brestaču osnivaju porodice doseljene iz istočne Hrvatske i Gorskoga Kotara, kasnije iz susjednih naselja, a zatim Hrvati iz Like i Hrvatskoga Zagorja (Pavičić 1953:227).

O KAZIVAČIMA

Kazivači su u Gornjim Bogićevcima uglavnom bile žene. Razgovori su se odvijali u kuhinjama, jedinim grijanim prostorijama u obnovljenim kućama, pa su se u razgovor svojim komentarima, dopunama, dosjetkama i pričama ubacivali i muškarci: muževi, braća, sinovi, susjedi. Kazivačice se rado sjećaju poslova oko uzgoja i obrade lana i tkanja. Nisu se one sve dugo bavile tim poslovima, ovisilo je to ponajprije o godini rođenja. One mlađe su zapamtile tek pojedine postupke. Još su rjeđe tkale i to samo običnija i jednostavnija tkanja. Tako je Slavka Jelčić tkala samo "vreće za šenicu, kuruz" te tepihe od isporenih krpa zvane *krpare*. Vreće je ponajviše tkala stoga što je njezin suprug *mlinar*; kuća u koju se udala imala je vodenicu. Osim toga svekrva joj je bila "jako bogata" pa nakon udaje nije trebala puno tkati i presti. Podatke o tradicijskom životu u Bogićevcima, o uzgoju i obradi lana te tkanjima pronašla sam u rukopisu *Pabirci i uspomene* Katice Pereković nastalom 1989./90. godine.

U Starom Grabovcu kazivači su bili Luka Pejaković i njegova supruga. Luka Pejaković je godinama vodio brigu o mjesnom folklornom društvu, a poznat je u okolici kao vrstan poznavatelj povijesti sela i okolice te lokalne tradicijske kulture. Etnolozima je poznat i po monografiji s naslovom *Dva vijeka Novske i Grabovca Starog 1740 - 1940.* u kojoj je upravo opisao tradicijski život svoga sela. Kazivači su ispitani ovom prigodom detaljnije jer u rukopisu ne postoje podaci koji su bili potrebni za ovaj rad.

U Rajiću su kazivači bili prijatelji, rođaci i kumovi koji su se u razgovoru rado prisjetili prošlih vremena. Ovakav se način ispitivanja pokazao najboljim jer su kazivači odmah dopunjavali ili ispravljali jedan drugoga. U Borovcu su kazivačice bile tri žene koje su više govorile o tehnikama tkanja i tekstilnim predmetima. Nešto starijih tekstilija uspjela je sačuvati Katarina Brulja poznata kao Kajica, žena koja je unatoč teškoćama i smrtnim slučajevima za vrijeme progonstva sačuvala vedrinu i radost življenja. Ona je 1993. živela kao prognanica u Novskoj dobila stroj za šivanje i vezenje, *štikanje*¹. Na tom je stroju vezla uglavnom stolne komplete: stolnjak i šest salveta koje je prodavala za 300 DM,

¹ *Štikati*, njem. *sticken* - vesti (Klaić 1978:1310).

članovima raznih humanitarnih, uglavnom talijanskih, udruga. Na taj je način zaradila novac od kojeg je između ostaloga mogla pokriti pogrebne troškove za dva člana uže obitelji.

U selu Brestači, danas predgrađu Novske te u Kozaricama kazivači su bile samo žene koje su se kroz razgovor prisjetile poslova vezanih uz lan i njegovu obradu te života na selu.

Podaci dobiveni od kazivača odnose se na razdoblje od tridesetih godina pa do Domovinskoga rata.

ŠTO KAŽU UPITNICE?

Za svrhe pisanja ovoga rada korišteni su podaci iz Upitnica EA (Upitnica III, Zagreb, 1966.). Obradene su Upitnice iz sljedećih lokaliteta: Borovac (Okučani, EI 323), Brezovac (Novska, EI 113), Košutarica (Jasenovac, Eh 434), Stari Grabovac (Novska, Eh 422), Kozarica (Novska, Eh 232), Novi Grabovac (Novska, Eh 212), Kraljeva Velika (Lipovljani, Eh 142), Gornja Šumetlica (Pakrac, di 331), Prekopakra (Pakrac, di 431), Kukunjevac (Lipik, di 332), Badljevina (Pakrac, di 233) i Gornji Uljanik (Daruvar, di 131). Istraživanjem su obuhvaćene teme: 88. *Stupe, trlice* (Upitnica III, 1966:37-38), 89. *Čišćenje vlakna, grebeni* (Upitnica III, 1966:39-40), 90. *Predenje, preslice, vretena, kolovrati* (Upitnica III, 1966:41-46), 91. *Sprave za namotavanje niti i snovanje* (Upitnica, 1966:47-50), 92. *Tkalački stan* (Upitnica III, 1966:51-56) i 93. *Vrste platna i sukna, načini tkanja, ćilimi i slično* (Upitnica, 1966:57-62). Upitnice su različite kakvoće, odgovori na postavljena pitanja su šturi i sažeti na potvrđan odgovor: da ili negativan: ne pa se ne zna na što je zapisivač, a još manje kazivač mislio. Također se može uočiti da su ispitivači u nekim Upitnicama samo prepisivali ponuđene odgovore u Upitnici, a da nisu navodili riječi kazivača ili nazive. Takv slučaj je npr. u Upitnici za temu: 93. *o vrstama platna* za Bogičevce što se naročito vidi iz prepisanog odgovora za pitanje o *klječanju*. *Klječanje* kao naziv nisam potvrdila u terenskom istraživanju. U istoj je Upitnici za isti lokalitet navedeno da nema ćilima što nikako nije točno, upravo je suprotno. Dogodilo se da je prezime kazivača za Gornje Bogičevce krivo navedeno, a na terenu je kasnije provjereno da takvoga prezimena nikada nije bilo u selu. Podaci iz Upitnica odnose se na uglavnom na razdoblje između dva svjetska rata. Iz Upitnica je također vidljivo da su ispitivači već u razdoblju šezdesetih i sedamdesetih kada su vršena istraživanja imali poteškoća pri ispunjavanju i da su se morali osloniti uglavnom na kazivanja starijih ljudi, a same sprave više nisu mogli vidjeti jer nisu bile sačuvane ili su bile odbačene po tavanima. Takav odgovor naveden uz temu 88: *Stupe, trlice* za Kukunjevac

(br. 641). U drugim lokalitetima kao npr. u Upitnici za Borovac (uz temu 90. koja govori o *preslicama*, *vretenima* i *kolovratima*) vidljivo je iz odgovora da tekstilno rukotvorstvo nije sasvim nestalo: "Danas se pređenjem i tkanjem žene bave mnogo manje nego nekada jer se tkanina i platno sve češće kupuje gotovo u trgovinama i na sajmu." Može se ipak pomišljati da je upornije traženje po selu u drugim kućama i kod drugih kazivača vjerojatno moglo dati drukčije rezultate. Kao opću napomenu može se navesti da bi se, možda, pokazali bolji rezultati pri ispitivanjima uz pomoć Upitnica da su istraživanja vršili samo studenti etnologije i etnolozi koji bolje poznaju problematiku koju istražuju, a koji bi i prema struci i poslu koji obavljaju osjećali veću odgovornost.

Odgovore iz Upitnica uvrstila sam u tekst tamo gdje su takvi podaci nedostajali s terena, a Upitnice ih imaju, ili u slučaju, da se odgovori razlikuju od onih dobivenih terenskim istraživanjem. Građa iz Upitnica navedena je uz lokalitete koji su obrađeni terenskim istraživanjem, a građa iz lokaliteta za koje podatke donosim samo prema podacima iz Upitnica navedena je zasebno.

Osnovnu nit izlaganja građe čini građa zapisana u Gornjim Bogičevcima koja je dopunjena istim, sličnim ili različitim podacima iz ostalih ispitanih sela te građa iz Upitnica EA.

KAŽU DA JE NAJVEĆA GRIJOTA UKRASTI LAN...

UZGOJ I OBRADA LANA

Gornji Bogičevci. U Gornjim su Bogičevcima uzgajali lan i malo konoplju. Konoplju su uzgajali zbog vlakana od kojih su preli i izrađivali konope, užad za rublje, za sijeno i za ostale potrebe u domaćinstvu i u kući. Za razliku od lana konoplja je bila "kruta". Ovce nisu držali zbog dobivanja vune. Ako su ih držali to se činilo rijetko i kraće vrijeme, tek godinu, dvije tako da se dobije malo vune od koje su pleli čarape. Koze se nije držalo, kažu: "Nekada smo se smijali od koza".

Lan je, navode kazivači u Bogičevcima, najviše uzgajan stoga što je kvalitetniji i lakše se obrađuje od konoplje. Lan je uzgajala svaka kuća i nastojalo se da lan bude što bolji. Katica Pereković u svome rukopisu posvećenom rodnom selu zabilježila je da su "mnoge žene znale opresti jako finu nit" od kojih su tkale platno za oltarnike i svečano crkveno ruho, a koristilo se i za izradu odjeće i ostalih tekstilija u kući (Pereković 1989/90:2). Zbog toga se bolje obrađivalo zemlju i gnojilo. Lan je uzgajan sve do 1945. Naročito se koristilo domaće platno za vrijeme Drugoga svj. rata zbog nestašice kupovnog tvorničkoga tekstila. Žene su krojile plahte pa šivale haljine i kute. Nakon Drugoga svjetskoga rata lan je uzgajan još neko vrijeme zbog nedostatka odjeće

i kućnoga tekstila za vlastite potrebe, a dio uzgojenoga lana se morao predavati u Seljačku radnu zadrugu. Za vrijeme Drugoga svjetskoga rata nije se tkalo zbog nedostatka pamučnih niti i nemogućnosti uzgoja lana. Poslije rata pamuk su žene dobivale u zadrugama.

Sjeme lana ostavljalo se od prethodnih godina, a koristili su “domaću sortu koja je plavo cvala”. Sijalo se u ožujku, a taj su posao obično obavljale žene, i ponekad, muškarci. Često puta su žene same sijale. Osim proljetnoga sijao se i ozimi lan i to u jesen, međutim on je davao grublja vlakna od proljetnoga (Pereković 1989/90:2). Lan se obično sijalo u *bašći* uz kuću u finu dobro obrađenu i usitnjenu zemlju. Lan je nekih godina izrastao niži, nekih godina viši, a “nekoju godinu bio kao svila, dobar”. Morao se plijeviti od korova, naročito od trave zvane *mačak*, ljepljive, velike trave koja se širi poput puzavca. Nakon što lan ocvate i što se stvore glavice slijedilo je čupanje. Čupao se u lipnju, oko Vidova (15. 6.). Čupanje se obavljalo u ranim jutarnjim satima, prije svitanja, već oko dva, pola tri ujutro. Čupale su uglavnom žene, obično su išle jedna drugoj pomagati pri tom poslu. Pomagali su im i muški članovi obitelji. Kazivač napominje: “Onda kada sam išo čupat lan vidio sam zoru.” Lan se čupao s korijenom u *rukoveti*. To je količina stabljika koja stane u šaku tako da bude *puna ruka*. Rukoveti su vezivali sitnijim i kraćim stabljikama lana.

Sjemene glavice su skidali uz pomoć *rilja* (nom. jed. rilj., naziv potvrđuje i Upitnica), nazubljene daske koja se stavljala u klupu. Obično su dvije žene sjedile jedna nasuprot drugoj i naizmjenično provlačeći preko rilja skidale sjeme. Taj su postupak nazivali *riljanje*. Spravu i ovaj posao Katica Pereković opisuje sljedećim riječima: “Rilj je dosta široka nazubljena daska ograđena u sredini klupe. Greben rilja imao je podlanicu duboke zubce kroz koje se zamahom kroz njih provlači rukovet lana. Sa svake strane sjela bi jedna žena pa bi izmjenično zamahom i udaranjem preko zubaca povlačeći otkidala glavice sa stabljike lana” (Pereković 1989/90:2). Sjemene su glavice zamatali u tzv. *krpare*, platno otkano od ispirenih krpa i dan, dva izlagali na sunce. Tada glavice *isprežaju*, popucaju: “Sjeme izade, samo pucketa.” Dio sjemena se ostavljalo za buduću sjetvu, a dio se koristio kao lijek za krave ili se koristio za liječenje ukućana “kuvalo se za želudac”. Ostatak sjemena se prodavao u otkup ili se pravilo laneno ulje.

Oriljani lan, tj. *rukoveti* povezane u snopove zvane *močenice* trakastim povezom od vrbove kore širine oko dva centimetra, vozili su na omanji seoski potok Starču na *močenje* (Pereković 1989:2). Deset rukoveti čini *močenicu*. Više se rukoveti nije stavljalo jer postupkom močenja lan oteža. Pod imenom Starča podrazumijeva se izvor i tekuća voda koja nikada nije presušivala. Osim

Staroga kraja tu su lan na močenje dovozili i iz drugoga dijela sela uz cestu, zvanog Novi kraj. *Moćenice* su slagali u vodu muškarci, ali su pomagale i žene. Lan se učvršćivao pomoću kolja, motki i drvenih kuka tako da cijelo vrijeme stoji pod vodom. U slučaju da nije bilo muškaraca iz bilo kojeg razloga (rat, obavljanje sezonskih poslova) taj su posao obavljale i same žene. Prolazeći s kolima na kojima su vozili lan dogodilo se da pogaze usjeve seljana koji su imali zemlju uz Starču. Tada su im ovi za osvetu "znali presjeći motke pa lan skoči gore." *Močenje* je trajalo četiri do šest dana ako je bila toplija voda, a dulje ako je hladnija voda. Nakon što je završen postupak *močenja* lan se isprao u vodi, a otežan od vode polagao se na zemlju kraj potoka da se ocijedi, a zatim se slagao u kola i odvezio kući. Kraj kuće ili ponekad u polju ostavljan je da se suši na nekoj za to prikladnoj ledini, najčešće u vrtu kraj kuće, *bašči*. Taj su postupak nazivali *prostiranje*, reklo se: *Idemo prostirat lan*. Lan se sušio postavljen okomito u male stošce tako da se u donjem dijelu načinio krug kao baza, "*kao mali šatori*". Ovisno o vremenu trajalo je i sušenje lana, a nije se izbjegavalo, nego je čak bilo i poželjno da lan pokisne na kiši koja bi ga oprala od prašine. Smatralo se da je veliki grijeh ukrasti lan zbog toga što je to "*najveći posao i u najvećoj sezoni*", dakle posao koji iziskuje mnogo truda, vremena i brige, a još se i obavlja u vrijeme velikih proljetnih i ljetnih poljodjelskih poslova kao što su okopavanje kukuruza, košnja i sušenje sijena. Kad je lan suh, postane lagan i slaže se u snopove. U srpnju kad je dovoljno suh kupi se u naramak, slaže se više ručica u *snop* koji se vezuje upletenom uzicom, *špagom*².

STUPE, TRLICE

Sljedeći postupak je *tucanje, nabijanje, stupanje na stupi*. Posao *stupanja* obavljao se uglavnom tijekom kolovoza pa se moralo naći dovoljno sjenovito mjesto. Da bi se izbjegle ljetne vrućine s poslom se rano započinjalo: "Kad se to svanjiva, to samo lupa po dvorištima." Često se lan stupao i za najveće ljetne vrućine oko podne, ali i u popodnevrim satima ili u predvečerje. Pazilo se da se lan tijekom dana dobro zagrije na suncu umotan u grubo otkanu ponjavu zvanu *kober*³ koja je inače služila za pokrivanje konja (Pereković 1989/90:3). Koristili su nožnu stupu, spravu koja se sastoji od dvije veće drvene grede koje otprilike na jednoj trećini imaju užljebljenja. Grede su položene jedna na drugu tako da zubi na gornjoj gredi ulaze u udubljenja na donjoj gredi pričvršćene tako da se gornja greda pokreće nogama gaženjem jednom nogom naprijed, a drugom pritiskom natrag pri čemu se gornja greda dizala i spuštala (Pereković

² *Špaga*, njem. iz tal. *spago* - uzica, konopac (Klaić 1978:1302).

³ *Kober, guber*, mađ. *guba* - pokrivač (Klaić 1978:701, 505).

1989/90:3). Stupale su žene i muškarci te odraslija djeca (Pereković 1989/90:3). Marija Dukanović rođ. Šafar se sjeća da se u njezinoj roditeljskoj kući lan stupao na dvorištu pod orahom tako da je *stupa* bila u hladu. Postavljali su obično držač načinjen od dva okomita kolca s rašljama i jednog poprečnog kolca na koji se oslanjala osoba koja *stupa*. Jedna je osoba sjedila kraj stupe i u nastali zijev između dva dijela stupe umetala ručice: *podmjeće* i *okreće*. Više se puta znalo dogoditi da žena koja to radi zbog nepažnje "dobije i po prstima".

Idući postupak obrade zovu *mikanje* ili *grebenjanje*. Još se reklo "gladi se na greben". Kazivači spominju da je izraz *mikanje* stariji i da su ih upotrebljavali njihovi preci. Kazivačica Marija Dukanović sjeća se da joj je jedanput i pozlilo od prašine koja je tada nastajala. Postupkom *mikanja* otpada *pozder*, a ostaje u ruci vlakno zvano *ručica* ili *povjesmo*. Na *grebenu* ostaju kraća vlakna zvana *kudelja* od kojih se upreda deblja nit za tkanje vreća. *Pozder* se bacao. Podatak iz Upitnice potvrđuje da se u G. Bogičevcima *povjesmo* nakon *grebena* tare na *trlici*.

Ručice se dalje *ručičaju* ili kažu *lan se ručiča*. To je postupak izvlačenja i slaganja lana rukom da se izravna prije dalje obrade.

Zatim se *lan ide trt*. Taj se postupak izvodi sjedeći za *trlicom* visokom kao stolica koja se sastoji od sjedalice i drvene poluge s ugrađenim željezom koja se spuštala u izgladeni drveni utor. Tim postupkom ispada, *tepe se pozder*. Trlice su kao i stupe izrađivali muškarci, *ljudi*. Postupkom obrade na trlici u ruci ostaje *ručica*, *lakno*. Posao na *trlici* nije bio lagan, a obavljao se većinom u rano jutro ili u večernjim satima. Ako se lan tijekom dana nije dovoljno zagrijao na suncu trebalo ga je ugrijati na peći. Obično se obavljao u vrijeme žetve ili u ranu jesen. Nije se obavljao kao posao koji se jedini obavljao tijekom tih dana nego kao dodatni ženski posao koji je obično trajao sat, dva, a nakon toga su žene još trebale pripremati jelo za ukućane, pospremiti kuću, obaviti neki posao u vrtu (Pereković 1989/90:3).

ČIŠĆENJE VLAKNA, GREBENI

Ručica se zatim obrađuje na *grebenu*, kazalo se: *gladi se na grebenu* ili *grebenam* lan. Stariji kazivači pamte da su njihovi stariji govorili: idem *mikati* lan. Fina dugačka vlakna zvana *povjesmo* ostaju u ruci, a na zupcima *grebena kudelja*, *kudilja*, *kučina*. Naziv kućine potvrđuje i Upitnica. Grebene su izrađivali muškarci ili Romi zvani Cigani. Kazivači su prepoznali *greben* kao što je onaj prikazan na sl. 1 u Upitnici. Radi se o većem komadu drveta obrađenoga tako da mu se jedan kraj lopatasto proširuje. Na tom se proširenju nalazi nekoliko redova metalnih šiljaka preko kojih se provlači lan. *Kudjelju* se otresanjem,

stepanjem očistilo od zaostale nečistoće pa se zatim mogla presti. *Kudjelja* se namatala na *preslicu*. *Povjesmo* se fino prelo za osnovu i za potku. Od kućina se većinom prelo niti za tkanje vreća i *ponjava*. Najlošija *kudjelja* se debelo prela, "kao mali prst" pa se od takvih niti tkalo prostirke za kola ili se njima služilo u raznim gospodarskim poslovima, npr. za sušenje plodova ili sjemenki.

Završivši opis obrade lana kazivačica Marija Dukanović je dodala: "To bude jedna lijepa i dobra stvar kad se dođe do kraja."

PREDENJE, PRESLICE, VRETENA, KOLOVRATI

Za predenje se u Gornjim Bogićevcima koristilo *preslicu* i *vreteno* te *kolovrat*. Postupak su nazivali *predenje*. Već spomenuta Marija Dukanović nikada nije prela na *kolovrat* jer ga nikada nije ni imala. Inače se u selu prelo na *kolovrat*, a pravili su ih majstori zvani *draksleri*⁴. Neki su ljudi i sami znali napraviti, a kolovrate su kupovali i na sajmovima, npr. na *vašaru*⁵ u Bektežu. Jedna se kazivačica sjeća da je već njezina majka oko 1938. imala *kolovrat* i to visoki koji se pokretao nogom, a nit se namotavala na *mosur* (otprilike je izgledao kao *kolovrat* na sl. 58 iz Upitnice), a radi se o vrsti novijega kolovrata često poznatoga pod nazivom i visoki kolovrat; isti podatak naveden je u Upitnici, a navedeni su i nazivi za dijelove: *špula*, *pera*, *kolo*, *pedala*. Pri predenju na kolovrat koristila se ista preslica kao i za ručno predenje. *Povjesmo* se na preslicu namatalo i razvlačilo, vezivalo se *špagom*, "povjesmo se na preslicu ravnomojerno i lagano iz povjesma namotalo i tek lagano konopom omotalo da se ne rastepe (Pereković 1989/90:4). Preslice su izrađivali *ljudi*. Bile su ukrašene, *iscifrane*, više sa strane "da ne budu ravne". Preslica je u Bogićevcima izgledala poput duljeg štapa s kopljastim produžetkom koji je završavao malim vrhom, izbočinom za koju se pričvrščivala uzica zvana *špaga*. Kazivači prepoznaju *preslice* kao one pod brojevima iz Upitnice EA od 25 do 28. Radi se o varijantama *preslica* poznatih u literaturi kao kopljaste preslice. Sjećaju se da su njihove starije rodakinje imale *preslice* ukrašene "nekim figurama, sitno mustrice - ružice". Nisu razlikovali preslice za predenje lana od onih za predenje konoplje. Pri predenju *preslica* se zaticala s lijeve strane za pojas. Lijevom se rukom izvlače vlakna, a desnom se vrti *vreteno*. *Vreteno* se vrti "od sebe da se nateže". *Vreteno* se uvijek vrtjelo palcem ili "između tri prsta ruke" (Pereković 1989/90:4). Vretena su izrađivali *Cigani koritari*. Korištene su dvije vrste vretena: ona s trbuhom u donjoj trećini i ravna vretena. Kod ravnih se vretena za otežavanje nabadao krumpir (podatak potrdjuje i Upitnica). Za

⁴ *Drakslar, dreksler*, njem. *Drechsler* - tokar, strugar (Klaić 1978:325).

⁵ *Vašar*, mađ. *vásár* - sajam (Klaić 1978:1408).

“frkanje”, spajanje dviju niti koristilo se veliko *vreteno*. Za prepredanje su koristili *zvrk*. Prelo se sjedeći ili stojeći: “Nekad se skupe pa pričaju; strina Klaićeva, majka - baba Jaga i mama pri jednom svjetlu. Ideš s preslicom, hodaš po dvorištu, na ulicu se navirit.” Najčešće se ipak prelo sjedeći i to po noći uz svjetlost lampe kada se sastajalo više žena. Nit se pri predenju provlačila kroz usta: “Moralo se pljuvat, kroz usta se provlačilo. Ustima provučesh da se izjednači, da bude ravno.”

SPRAVE ZA NAMOTAVANJE NITI I SNOVANJE

Ispredena nit, *pređa*, se sa *vretena* premotava na *rašak u predivo* (Pereković 1989/90:4).

Na *rašku* se brojila nit i to na *pedlje*. Koristili su se veći i manji *rašci*. *Rašak* je načinjen od prirodne rašljaste grane koja se na drugom kraju utakne u letvicu. Katica Pereković je upamtila da je duljina *raška* bila sedam pedalja. Namotana *pređa* na *rašku* brojala se na sljedeći način: 20x20x3 niti daje jedno *pasmo*. U jedno *predeno* ide 16 *pasama* (Pereković 1989/90:4). Na *rašku* se određivalo koliko će se moći snovati. Jedno *pred(e)no* je davalo 4 do 5,5 m platna. Na *rašku* se brojalo *pasma*. Jedno je *pasmo* brojalo *deset puta po tri niti*. *Predeno* je bilo veće, imalo je 60 niti. *Rašak* se držao u lijevoj ruci, a desnom se motalo. Svako namotano *pasmo* se označavalo i vezivalo *predom* na način koji je prikazan na crtežu u Upitnici pod brojem 3 (Upitnica 1966:48).

Izbrojano, smotano i obilježeno *predivo* prije tkanja se bijelilo *lugom u parenici*, drvenom buretu, kaci koja pri dnu s jedne strane ima ispust za lug, vodu u kojoj je otopljen pepeo kvalitetnijeg drveta. Postupak se ponavljao nekoliko puta, a *predivo* se ostavljalo u lugu preko noći kako bi se bolje izbjelilo. Zatim se ispiralo na potoku ili ljeti, u nedostatku vode, kraj bunara. Pralo se umakanjem *prediva* u vodu i lupanjem o drveno korito koje se kupovalo od tzv. *Cigana koritara* (Pereković 1989/90:4).

Ispredeni lan za osnovu i potku motao se u klupka. Svako se klupko posebno kod snovanja stavljalo u rešeta ili u drvene pregradice, “neke križe, svako ekstra”. Pamuk se za razliku od lana motalo na *mosurove*⁶ (nom. jed. mosur) uz pomoć *vitlića* sličnog kao na crtežu br. 4 u Upitnici (1966:48). Radi se o spravi kojoj je osovinu vitla usađena u prirodne tronoge, a na osovinu su nasadene dvije ukrštene letve s umetnutim klinovima na krajevima. Potka se motala uz pomoć *čekrka*⁷ koji prepoznaju na crtežu pod brojem 11 na cijevi od bazgovine (1966:49). Cjevčice s namotanom potkom umeću se u čunak.

⁶ Mosur, tur. *masura* - cijev, cijevka, kalem, tkalački čunak, uklubak, špula (Klaić 1978:909).

⁷ Čekrk, tur. *čykryk* - kolo, vitao, kolotur (Klaić 1978:244).

Pređa, odnosno lan motao se uz pomoć velikoga vitlića na *mosure* ili u klupka (Pereković 1989/90:5). Osnova se iz klupka ili s mosura kroz daščicu *snovala* na *snovači*.

Uglavnom je većina žena u selu znala *snovati*, a bilo je uvijek i žena koje su taj posao obavljale za novac, npr. Ana Perekova. Spominje se da je uvijek bilo imućnijih žena u selu kojima nije bilo "sila da se sekiraju". *Snovalo* se na kružnoj *snovači*, obično u kući ili u štali. Taj su posao obavljale žene, često puta uz prisutnost manje djece koja su posao promatrala ili su s veseljem sjedila na *snovači* i tako se vrtila. Sve žene nisu znale *snovati* iz jednostavnoga razloga što je to zahtjevan posao koji zahtijeva koncentraciju, spretnost i snalaženje u brojanju. Netko je tu uslugu plaćao, netko je pak *snovanjem* odradivao neku drugu uslugu: "Ajde mi osnuj, ja ću ti kopati; trebalo je to mozgati." Prije početka *snovanja* bio je običaj da se kaže: "Bože pomози!" i zatim prekriži. Na *snovači* se "namatalo predena, na *snovači* se *snovalo*". Na *snovači* se određuje "duljina platna i bude bolje nategnuto." Mjesto gdje se na tri gornja klina križaju niti osnove zovu *čini*: "Na činima se prebiru niti - širina platna se po tome broji." Prilikom *snovanja* niti osnove odvijaju se iz klupaka koja se stavljaju u posude i prolaze kroz izbušenu daščicu koja se držala u lijevoj ruci. Prema podatku iz Upitnice *snovanje* se moglo vršiti i bez daščice. Osnovana osnova nazivana je *osnutak*, a sa *snovača* je pažljivo skidana upletanjem u lanac. Kad su u selo i okolicu doselile neke obitelji iz Bosne, uočili su i jedan drugi način *snovanja*: "uz tarabe".

U selu je uvijek bilo žena koje su imale manje lana za obradu pa su onda drugim ženama pomagale u tom poslu iz usluge, a često puta su na taj način otplaćivale neki dug za koji su se zadužile osobno ili su otplaćivale vino ili rakiju koju su uglavnom pili muški članovi obitelji.

TKALAČKI STAN

U Bogićevcima se tkalo na horizontalnom tkalačkom stanu kojeg su zvali, kojem su *vikali stan*. Znaju da su pravoslavci, kako nazivaju Srbe, nazivali, *vikali natra*. Stanove su izrađivali spretniji muškarci, *ljudi*, koje su još i nazivali *drveni majstori*. Obično su izrađivani od hrastovine ili bukve. U pojedinim je kućama, ovisno o tome koliko je bilo udanih žena bilo i više tkalačkih stanova. Tada je svaka žena koristila svoj stan ili se moglo tkati i na jednom, ali tako da svaka žena sebi otka potrebne količine platna. U kući Krstanac između dva rata tkalo se na dva stana: baka Jaga je tkala za sebe i djeda, a snaha Mara je tkala platno za djecu. Važniji dijelovi stana su: dva vratila: *vratilo*, *vreteno* na koje se namata pamuk i *vratilo* na koje se namata

platno, *stranice*, *podložnjaki*, *nićanice*. Osnova se namata na vratilo, *vreteno stana* uz pomoć rešetke ili grabljica, *daščice* tako da se niti jednoliko rasporede. Slijedi uvođenje niti kroz nićanice, a zatim kroz brdo. Brda su različite širine i s različitim razmakom tršćanih zubaca pa se koriste razna, ovisno o tome radi li se o pamučnim tkanjima, tkanjima od lanenih niti ili od *končeca*. Za tkanje lana koristilo se rjeđe brdo, a za tkanje pamuka i *končeca* gušće (Pereković 1989/90:5). Tkalo se najviše na četiri *nićanice*, tako da su uvijek dva *podnožjaka* pritisnuta, ali naizmjenično. Bilo je različitih stanova, jednostavnijih, grubljih ili boljih i malo ukrašenijih - *iscifranijih*, većih i kraćih. Otkano platno se namatало na *vratilce*, motku koja je postavljena u podnožju stana tako da ne smeta pri gaženju na *podnožjake* i pri spuštanju i dizanju nićanica.

Tkale su žene koje su zvali *tkalje*. Bilo je žena koje su tkale i za novac. Obično su one radile *čilimove*⁸. Uslugu tkanja se naplaćivalo po metru otkanog platna. Naručiteljica je donosila materijal, a tkalja snuje, navija i tka. Najvažniji dio stana su *nićanice* koje su žene same izrađivale. U Bogićevcima su imali *klupicu za nićanice*. *Nićanice* su se izrađivale prema brdu, a gustoća brda ovisila je o kakvoći platna. Gustoća brda i nićanica brojila se *pasmima*. Ako je manje *pasama*, onda su *brdo* i *nićanice* rjeđe; suprotno tome, više *pasama*, onda su *brdo* i *nićanice* gušće. *Nićanice* su morale biti široke kao i *brdo*. Koristili su *nićanice* s rupicom zvanom *kotlac*. Neke kazivačice su čule da postoje *nićanice* bez rupica, ali navode da one ne bi znale uvesti u takve *nićanice*, druge su pak kazivačice vidjele u selu takve *nićanice* i znaju da je uvođenje kroz njih teže. *Nićanice* se izrađuju, "vežu koncem, debljim, pamučnim". *Nićanice* vise na koturićima zvanim *skošci*.

Na stanu se tka *osnutak*, a *poutka* namotana na cijev se stavlja u *čunak*. Čunak s potkom se provlači kroz zijev, a otkano platno se zbija, *udara bilima* u koje je uloženo brdo. Već otkana tkanina se na stanu napinje po širini "da se ne kupi": *raspinjačem*, metalnom polugom. Greška koja nastaje u tkanju zbog pucanja niti ili greške kod uvođenja niti osnove nazivala se *blizna*. Tkalja prilikom tkanja sjedi na posebnom stolcu ili na dasci koja je dio stana. O konstrukciji stana ovisilo je gdje sjedi tkalja.

U Bogićevcima nisu tkali muškarci, a zna se da u Zagorju tkaju muškarci "za novac ljeti i zimi". Pamti se da je Petar Bjelobrk otkao *tepihe* za crkvu u Bogićevcima. On je bio u Staroj Gradišci u zatvoru pa je tamo naučio tkati. *Tepihe* je otkao kod kuće, a sjećaju se da su to bili *tepiši na špagi* s motivom ruža. Načinio je tri *tepiha* koji su stajali pred oltarima: Majke Božje, Srca Isusova i Sv. Katarine.

⁸ Čilim, tur. *kilim* - sag, tepih, prostirač (Klaić 1978:252).

Kazivači znaju da postoje razlike u konstrukciji stana. Tako ističu razliku između stanova za tkanje koje su oni upotrebljavali i stanova u susjednoj Posavini, u Ljupini iza Nove Gradiške gdje su bili u uporabi mali stanovi. Za stanove u Bogičevcima kažu: “Naši su bili veliki i teški.”, a za stanove u Posavini spominju: “Tamo se sjedi dol, nisko.” U Ljupinu su odlazili i po uzorke za tkanje, kažu: “Išlo se zgledati zgled.” O konstrukciji stana ovisila je i širina platna pa je zbog toga u posavskim selima platno bilo usko, a u Bogičevcima široko.

Ako je u kući živjelo više žena, u slučaju jedne kazivačice tri: svekrva i dvije snahe, onda su sve tri zajedno, naizmjenice i tkale na jednom stanu. Tada se tka prema dogovoru, ono što je najviše potrebno. Nakon toga se ponovo snuje i stavlja osnova na stan za tkanje drugoga platna.

Posebni malih sprava za tkanje nije bilo pa su i *tkanice*, uske pojaseve, tkali na stanu.

Svih poslova oko uzgoja i obrade lana kazivači se rado sjećaju, doduše sve manje pamteći neke pojedinosti, ali pamte da je to bio dugotrajan i težak posao pa nadodaju da su se oni i njihovi stari “patili i sve nekak stigli”. Koliko je posla bilo s lanom ocrtava i uzrečica koju su često spominjale njihove majke i bake: “Ne ide lan na guzu sam.” Krajevi niti koji se nisu mogli otkati nazivaju se *urežnici*, a često ih se koristilo uvijene u konop za vezanje vreća. Pamti se da je bilo žena koje su jako “držale do vrački”, ali se sjećaju tek ponekih pravila i postupaka kojih se trebalo pridržavati.

VRSTE PLATNA I SUKNA, NAČINI TKANJA, ČILIMI

Žene su u Bogičevcima bile spretne tkalje pa se i danas rođakinje rado sjećaju Marice Pereković rođ. Žugaj koja pri tkanju platna nije morala gledati što radi nego je tkajući čitala romane Marije Jurić Zagorke.

Osim običnoga platna otkanog na dvije *nićanice* izrađivane su i različite vrste ukrasnih tkanja te vunena tkanja. U Upitnici je navedeno da su u Bogičevcima tkali laneno i konopljino platno kod kojih je i osnova i potka od istog materijala, a tkala su se i miješana platna *preda po pamuku* (lan osnova, pamuk potka) te tkanja kod kojeg se kao osnova koristi konoplja, a pretkiva se lanenom niti.

Već od 19. stoljeća u Bogičevcima se koristila kupovna pamučna nit za tkanje. Pamuk se u razdoblju između dvaju svjetskih ratova nabavljao u Novoj Gradiški i u Okučanima kod trgovca Čadeža za kojega kazivači pretpostavljaju da je bio Židov. Pamuk se kupovao u *pakličima*⁹, a manje količine u *kanjurama*¹⁰.

⁹ *Paklič*, njem. *Packel* - paketić, zamotljaj, zamotuljak (Klaić 1978:992).

¹⁰ *Kanjura*, *kanura*, tur. *kanyr* - veliko povjesmo (Klaić 1978:658).

Ukrasna potka u crvenoj i crnoj boji kupovala se u *kanjurama*. *Usniv* - spada u fina pamučna platna, načinjen od tankih pamučnih niti i usnivanih pruga, *štrafti*¹¹ od debelog pamučnog konca. Razlikuju više vrsta, *feli*¹²: za *peškire*, plahte za zastiranje kreveta. Od *usniva* su izrađivani pokrovi za pokojnike, a sjećaju se da su starije žene posebno pripremile *oplečke* od *usniva*. Od tzv. *križanog usniva* su izrađivali zavjese, *firange*¹³. Za *usnive* se koristio tanji pamuk kao osnova, navode brojeve 12. i 22., a za *usnivanje* su koristili deblji pamučni konac. Razlikovali su još rjeđi i gušći *usniv*. Navode da su Srbi u susjednim mjestima, ili kako ih Bogičevljani zovu *pravoslavci*, više izrađivali i koristili rjeđi *usniv* zvan još i *jednolupac*. U Bogičevcima su više tkali i koristili gušći *usniv* kod kojega se dva puta provlačila potka kod koje "dva puta lagano lupe brdom". *Gržvani usnov* - konac se posebno stavljao na manje *vrat(i)lo*, *vratilce* koje nije zategnuto, pa se *gržva* kako se zbija, kao što i ime pokazuje. *Usnov biserac* je naziv za onu vrstu usnova kod kojega su crte, *parte*¹⁴ složene gusto jedna do druge.

Tkalo se i uz pomoć četiri *nićanice* (to potvrđuje i Upitnica), tada nastaje uzorak zvan *cik-cak* ili *kloski*. O načinu uvođenja osnove kroz *nićanice* ovisio je uzorak tkanja. Najčešće se tkalo tako da su se vezale prva i četvrta *nićanica* i druga i treća zajedno pa se dobivao uzorak riblje kosti. Kao posebnu vrstu tkanja koja se tka uz pomoć četiri *nićanice* kazivači spominju *bore*.

Kao stariju vrstu tkanja kazivači ističu *načinjano*. To je vrsta tkanja kod kojega se uzorak dobivao stvaranjem dodatnoga, ukrasnoga zijeva umetanjem jedne, pa čak i dvije, tkalačke daščice iza *nićanica* ili se isti efekt dobivao posebnim uvođenjem osnove i različitim vezivanjem *nićanica*. Ako je bila u tkanju primijenjena kombinacija ta dva načina onda se to zvalo *borano pa načinjano*. Na taj se način često tkalo platno za izradu stolnjaka. Kazivačice ističu da je za izvođenje ove vrste tkanja bila potrebna jedna osoba koja bi sjedila uz tkalju i podizala daščice prema potrebi. Ističu ovu vrstu tkanja kao starije. Ako na platnu prevladava sitniji *borani* ili *načinjani* ukras onda takav ukras zovu *djevojački*.

Najviše se tkalo obično platno za izradu ručnika, *peškira*, i to samo od lana ili mješavine lana i pamuka. Često se i puno tkalo platno za vreće i to *jednožično* i *dvožično*. *Dvožično* je, navode kazivačice, izgledalo poput panama platna, jer se u jednu *nićanicu* uvodilo dvije niti. Kazivači znaju i za tehniku

¹¹ *Štrafta*, njem. *Streifen* - traka, pruga, crta (Klaić 1978:1311).

¹² *Fela*, mađ. *fél* - vrsta, pasmina, sorta (Klaić 1978:417).

¹³ *Firanga*, njem. *Vorhang* - zastor, zavjesa (Klaić 1978:431).

¹⁴ *Parta*, mađ. iz njem. *Borte* - gajtan, obrub (Klaić 1978:1012).

tkanja koja se izvodi umetanjem tkalačke daske iza nićanica koja omogućuje stvaranje terciarnoga zijeva. Takvo tkanje zovu *borano na jednu daščicu*. Tkalo se još i tzv. *tanko*, vrsta, kao što i ime pokazuje, tankoga pamučnoga platna koje se pretkivalo, *potkivalo*, nitima osnove. Od toga su se platna šivale *svetašnje košulje*.

Žutica je naziv za vrstu debljih pamučnih niti, od kojih se tkalo deblje platno za svagdašnje košulje. Naziv označava i deblje pamučno platno.

Končac, *končec* je naziv za čvršće niti pamuka. Prema sirovinama od kojih su izrađene platno dobiva i naziv. Tako se tkanje kod kojeg je pamuk osnova, a lanene ili pamučne niti služe kao potka zvalo *platno*. Ako je lanena nit služila i za osnovu i za potku platno se zvalo *laneno*.

Osim nitima biljnoga podrijetla tkalo se i s kupovnom raznobojnom vunicom i to *čilime*. Za tkanje čilima kao osnova se koristio *končec*, dobro upredena pamučna nit, a kao potka vunica u raznim bojama (crvena, crna, zelena, žuta, bijela i razne varijante ružičaste). Katica Pereković napominje da "lijepi uzorci i prekrasan sklad boja oslikava strpljivost pa i dušu naših tkalja", ali da takvi *čilimi* imaju "posebnu gospodarsku vrijednost" jer je u njihovu izradu bio uložen veliki trud i novac za materijal od kojega je izrađen. Zato je služio samo za prekrivanje kreveta, a iznosili su se tek u rijetkim prigodama iz kuće, npr. za doček biskupa, za prekrivanje sjedala u zaprežnim kolima na svadbama. Najčešći motivi na *čilimima* bili su biljni i geometrijski. Od vunениh tkanja bile su još poznate *iverače*, vrsta vunениh prostirki tkanih od kupovne vunice ili domaće vune kod kojih su se boje miješale u vodoravnim nizovima. Od domaće raznobojne vune su tkali i šarenice kod kojih je osnovni motiv bila raznobojna kocka. Bile su vrlo jednostavne za izradu, tkale su se uz pomoć dviju *nićanica*, a kockasti motiv dobiven je *usnivanjem* i *pretkivanjem*. Vunene su se prekrivke koristile za ukrašavanje prostorija na seoskim priredbama i zabavama, a posebice za velike blagdane poput Tijelova kada su se *čilimima* i *iveračama* ukrašavale sjenice. Za te prigode svi su rado davali svoje vunene prekrivke jer je to bio "znak prestiža i samohvale" (Pereković 1989/90:6).

Osim lanениh i pamučnih tkanja tkali su i *čilime* koji su služili uglavnom za prekrivanje kreveta. *Čilimi* su se tkali uz pomoć dviju *nićanica*, "ali se posebno tkalo", kako točno ne znaju. Sjećaju se da je to bio spor posao jer da se za cijeli dan mogao otkati tek jedan pedalj. Vunicu za tkanje čilima kupovali su kod Čadeža u Okučanima. Zadnja tkalja *čilima* bila je Julka Šafar. Jedan *čilim* čuva Slavka Jelčić, a tkala ga je baka Josipa zvana Tera rođena oko 1880. Osnova *čilima* je pamučna nit, a potka je izvedena raznobojnim vunениm nitima: *rozena* (ružičasta), *crvena*, *vinjova* (vinova, crvena), bijela, zelena i